

Hemşire ve Ebelerin AIDS' e Karşı Tutumlarının Belirlenmesi (*)

Determination of Midwives' and Nurses' Attitudes to AIDS

Melahat AKGÜN KOSTAK**, Serap ÜNSAR**, Seda KURT SADIRLI***

İletişim / Correspondence: Melahat Akgün Kostak, Adres / Adress: Trakya Üniversitesi Edirne Sağlık Yüksekokulu EDİRNE Tel: 0284 2133042 Fax: 0284 2126107 E-mail: akgunmel@yahoo.com

ÖZ

Amaç: Ülkemizde de sayıları giderek artan AIDS'li hastalara bakım veren sağlık çalışanları bulaşma korkusu nedeniyle hastalara karşı olumsuz tutumlar sergilemektedirler. Bu nedenle araştırma hemşire ve ebelerin AIDS'li bireylere karşı tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla kesitsel olarak gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanesinde çalışan 163 hemşire ve 31 ebe olmak üzere toplam 194 sağlık çalışanı oluşturmuştur. Veriler Bliwise ve arkadaşları (1991) tarafından AIDS' e karşı tutumu ölçmek amacıyla geliştirilen, Çimen ve arkadaşları (2005) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan AIDS Tutum Ölçeği (ATÖ) ile toplanmıştır. Veriler, Student- t testi, varyans analizi ve Bonferroni çoklu karşılaştırma testi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Hemşire ve ebelerin ATÖ puan ortalaması 50.1 ± 13.5 (min.:25- max.:81) olup orta düzeydedir. Araştırma grubunun sosyodemografik ve AIDS'li hastaya bakım vermeye ilişkin özellikleri ile ATÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; ebelerin hemşirelere göre, 18-24 yaş arasında olanların, 28 yaş ve üzerinde olanlara göre, lisans mezunlarının önlisans mezunlarına göre, bekarların evli olanlara göre, çalışma yılı az olanların (0-2 yıl) daha fazla olanlara (> 3 yıl) göre, AIDS'li hastaya bakım verenlerin (%39.7) vermeyenlere göre (%60.3), hastalık hakkında bilgi alanların almayanlara göre, korunma önlemlerini bilenlerin bilmeyenlere göre AIDS' e karşı tutumları daha olumlu bulunmuştur ($p < 0.05$).

Sonuç: Bu araştırmanın sonucunda hemşire ve ebelerin AIDS' e karşı tutumlarını olumlu yönde değiştirmeye yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: AIDS, AIDS Tutum Ölçeği, ebe, hemşire.

ABSTRACT

Purpose: Because of fear of contagion, health professionals have showed negative attitudes to patients with AIDS which are increasing gradually number in Turkey. Therefore, this study was planned to determine of midwives' and nurses' attitudes to individuals with AIDS and affecting factors of these attitudes.

Method: The sample of the study was composed of nurses (n= 163) and midwives (n= 31) who worked at Trakya University Medicine Faculty. Data were collected AIDS Attitudes Scale (AAS) developed by Bliwise et al. (1991), and translated to Turkish language by Çimen et al. (2005). Data were analyzed analysis of variance, student-t test and Bonferroni multiple-comparison test.

Results: Total AAS score of the nurse and midwives was found as 50.1 ± 13.5 (range= 25-81), and moderate. When the sociodemographic and caring patients with AIDS about characteristics of the study sample and AAS scores were compared; their attitudes to AIDS were more positive in the study sample midwives than nurses, the ages of 18-24 than those at the age of 28 and over, those graduated bachelors' degree than those graduated associated degree, working below 2 years than working above 3 years, those caring patients with AIDS (%39.7) than those not caring patients with AIDS (%60.3), those learned about AIDS disease than those did not learn, those knowed safety precautions than those did not know precautions ($p < 0.05$).

Conclusion: At the end of the study it can be suggested that in service training programs should be changed for midwives' and nurses' attitudes to patient with AIDS positively.

Key Words: AIDS, AIDS Attitudes Scale, midwife, nurse.

* 4.Uluslararası - 11. Ulusal Hemşirelik Kongresi' nde özel bildiri olarak sunulmuştur (Ankara, 5-8 Eylül 2007), **Yrd.Doç.Dr. Trakya Üniversitesi Edirne Sağlık Yüksekokulu, ***Öğr.Gör. Trakya Üniversitesi Edirne Sağlık Yüksekokulu

Yazımın gönderilme tarihi: 10.06.2008

Yazımın basım için kabul tarihi: 03.08.2009

GİRİŞ

AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome/ Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu), çok hızla yayılan, henüz aşısı ve tedavisi olmayan çağımızın en önemli sağlık sorunlarından biridir (Lohrmann ve ark 2000; Tümer 2005). Dünyada ve ülkemizde giderek artan AIDS olguları HIV / AIDS'li hastalara ve bu hastalığa verilen önemi giderek arttırmaktadır. WHO (World Health Organization) raporuna göre (2007) dünyada 33.2 milyon HIV (Human Immunodeficiency Virus) pozitif kişi bulunduğu, bir yılda 2.5 milyon kişinin yeni enfekte olduğu, 2007 yılında 2.1 milyon kişinin ise AIDS nedeniyle öldüğü bilinmektedir. HIV/AIDS dünya genelinde ölümlerin dördüncü en büyük nedenidir (Terzioğlu 2008). Dünyada ilk kez 1981 yılında tanımlanan AIDS, ülkemizde 1985 yılında iki vaka ile ortaya çıkmış ve yeni vaka sayıları giderek artmaktadır. Ülkemizde 2008 yılı itibarıyla 3175 HIV pozitif kişi bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı 2008). Sağlık Bakanlığı verilerine göre, ülkemizde AIDS prevalans hızı 2000 yılında binde 0.02 iken 2005 yılında binde 0.03'tür (Sağlık Bakanlığı 2008). Bu verilere paralel olarak sağlık çalışanlarının HIV (+) / AIDS'li bireylerle doğrudan veya dolaylı olarak karşılaşma ihtimali de artmıştır.

HIV / AIDS'in yukarıda açıklandığı şekilde hızla yayılmasına ve ilk teşhisinden bu yana 20 yıldan uzun süre geçmesine rağmen, hala toplum ve bireylerde bu hastalığa karşı negatif reaksiyonlar devam etmektedir. Bunlar; HIV/AIDS'li bireylere karşı şiddet, korku, sessizlik, inkar, damgalama ve ayrımcılığı içermektedir. İnsanlar bir yandan bu ciddi hastalıktan dolayı acı çekerken bir yandan da, toplumdaki negatif duygular ile acımasız ve reddedici davranışlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Terzioğlu 2008). Bu bağlamda HIV/AIDS'in yayılmasının önlenmesinde, tedavi ve bakımında sağlık profesyonellerine çok önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir (Nyamathi ve ark 2008; Oran ve Şenuzun 2008;

Oyeyemi, Oyeyemi ve Bello 2006; Terzioğlu 2004). International Council of Nursing (ICN), her yıl dünya sağlığını ciddi oranda tehdit edebilen sorunlara yönelik tema belirlemekte ve yıl boyunca düzenlenen çeşitli etkinliklerde bu konuyu ele almaktadır. 2003 yılı teması olarak da Nurses: Fighting AIDS Stigma, Caring For All -"AIDS Damgasıyla Savaşımında Herkes İçin Bakım" konusu belirlemiştir (International Council of Nurses 2009).

Hastalığın kesin tedavisinin olmaması ve aşısının bulunmaması nedeniyle hastalıktan korunma büyük önem taşımakta, sağlık çalışanları da HIV / AIDS'li bireylere bakım sırasında hastalığın bulaşacağı korkusu nedeniyle bakımı istismar etme, hastayı aşağılama hatta reddetmeye kadar uzanabilen çeşitli reaksiyonlar gösterebilmektedir (Demmer 2007; Oran ve Şenuzun 2008; Reda, Vandeweerd, Syre ve Egata 2008; Terzioğlu 2008). Bu da hastalara verilen bakımın etkinliğini ve hastaların yaşam kalitesini düşürebilmektedir (Lohrmann ve ark 2000; Nyamathi ve ark 2008; Oyeyemi ve ark 2006; Walusimbi ve Okonsky 2004). Sağlık bakım sisteminde yer alan bazı olumsuz tutumları ele alacak olursak; izin almadan HIV testinin yapılması, kaba ve yargılayıcı yorumlar, hastaların endişelerini ve isteklerini göz ardı etmek, medya ya da polise bilgi vermek, kayıtlarda hastanın etiketlenmesi yada açıkça ortaya konması ile gizliliğin sağlanmasında yetersizlik, kalitesiz bakım sağlama, erken taburculuk yada ailesinin önünde hastanın kötü muamele görmesi şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Terzioğlu 2008).

AIDS' e karşı negatif tutumu; bilgi yetersizliği ve bulaşma korkusu başta olmak üzere, yaş, abartılı risk tanınması, kişinin AIDS olduğunu bilmeme, AIDS' li hastaya bakım verme deneyiminin olmamasının etkilediği, sağlık çalışanlarının HIV / AIDS hakkındaki tutum ve inançları üzerine yapılan çalışmalarda da gösterilmiştir (Ekuklu, Tuğrul, Gül, Eskiocak ve Saltuk

2004; Lohrmann ve ark 2000; Nyamathi ve ark 2008; Oyeyemi ve ark 2006; Salyer, Walusimbi ve Fitzpatrick 2006; Walusimbi ve Okonsky 2004). Ülkemizde HIV / AIDS'li bireylerle doğrudan ve dolaylı teması olan hekim ve hemşirelerle yapılan bir çalışmada, çalışmaya katılanlar HIV / AIDS hastalığı konusunda bilgilerinin yeterli olmadığını (sadece % 30'u bilgilerinin yeterli olduğunu belirtmiş), ve % 75'i bu konuda yapılacak eğitim programlarına katılmak istediklerini belirtmiş, % 86'sı yaptıkları işi HIV / AIDS yönünden tehlikeli bulduklarını ifade etmişlerdir (Hatipoğlu ve ark 2005). Yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının bilgi düzeyleri arttıkça, bulaşma korkusunun azaldığı, AIDS'li hastaya karşı pozitif tutumda ve bakım verme isteğinde artış olduğu bulunmuştur (Lohrmann ve ark 2000; Walusimbi ve Okonsky 2004). Sağlık Yüksekokulu öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da, çalışmaya katılanların yarısından fazlasının HIV / AIDS'li hastalara karşı önyargılı bir tutum içinde oldukları, % 65'inin AIDS'li bireyle aynı ortamı paylaşmak istemedikleri ve AIDS'li bireye dokunmaktan çekindikleri bulunmuştur (Artan ve Güleser 2006). Ebelik ve hemşirelik öğrencileriyle yapılan birkaç çalışmada da öğrencilerin AIDS tutumlarının olumsuz olduğu bulunmuştur (Ergin ve Bilgel 2004; Kaya, Aylaz, Yağmur ve Güneş 2007).

Sağlık personelinin HIV / AIDS'li bireylerin bakımında uygun yaklaşımı ve bakımı sağlayabilmeleri için yeterli bilgiye sahip olmaları gereklidir. Sağlık personelinin her hastalıkta olduğu gibi HIV / AIDS ile savaşın sosyal boyutunda da önderlik edici rolü olmalıdır. Hastalara karşı olan tutumları diğer kesimlere örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle hemşire ve ebelerin AIDS ve AIDS'li bireylere olan tutumlarının bilinmesi önemlidir.

Araştırma, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde çalışan hemşire ve ebelerin AIDS'li bireylere karşı tutumlarını ve bu tutum-

ları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla kesitsel olarak planlanmıştır.

YÖNTEM

Tanımlayıcı tipte gerçekleştirilen araştırmanın evrenini Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde çalışan toplam 356 ebe ve hemşire oluşturmuştur. Araştırma için Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi etik kurulundan ve kurumdan izin alınmıştır. Araştırmanın örneklemini ise araştırmaya katılmayı kabul eden 163 hemşire ve 31 ebe olmak üzere toplam 194 (% 54.4) sağlık çalışanı oluşturmuştur.

Veriler Mayıs- Haziran 2007 tarihleri arasında anket formu ve AIDS Tutum Ölçeği (ATÖ) ile toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 10.0 programında Cronbach' alfa güvenirlik analizi, yüzdelik, ortalama $\pm$ SS, Student- t testi, varyans analizi ve Bonferroni çoklu karşılaştırma ile analiz edilmiştir.

Anket Formu: Anket formu literatür doğrultusunda, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve hemşire ve ebelerin kişisel özellikleri ve AIDS ile ilgili, bilgi ve tutumlarını belirleyen 13 kapalı uçlu, 1 açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

AIDS Tutum Ölçeği (ATÖ): Bliwise ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen, Çimen, Bahar, Öztürk ve Bektaş (2005) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan AIDS tutum ölçeği 15 maddeden oluşan, 6 seçenekli likert tipi bir ölçektir. ATÖ'nün 3 alt boyutu bulunmaktadır.

1. Bulaşma korkusu (5 madde)
2. Olumsuz duygular (4 madde)
3. Profesyonel direnç (6 madde)

Puanlama; hiç katılmıyorum 1'den, tamamen katılıyorum '6'şeklinde yapılmaktadır. 13 soru dizisi düz, 2 soru (2. ve 8. madde) ters yönde puanlanmaktadır. 15 maddenin puanlarının toplanması ile elde edilen tutum puanı 15-90 arasında değişmektedir. Ölçekten ve alt boyutlarından alınan toplam puanların yüksek olma-

sı, AIDS'li bireylere karşı tutumun olumsuz olduğunu ifade etmektedir. AIDS Tutum Ölçeğinin Cronbach' alfa güvenilirlik katsayısı Çimen ve ark'larının (2005) çalışmasında 0.80, bu araştırmada ise 0.77 bulunmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşire ve ebelerin %28.4'ünün 25-27 yaş grubunda yer aldığı, yaş ortalamasının 28.5±5.1 (min.=18, max.=54) olduğu, %51.5'inin bekar olduğu, %44.8'inin lisans mezunu olduğu, %84'ünün hemşirelik programından mezun olduğu, % 67'sinin serviste görev yaptığı, %28.9'unun çalışma yılının 0-2 olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Hemşire ve ebelerin %39.7'si AIDS'li hastaya bakım verdiklerini, %32'si AIDS'li bireyle yakın temasta bulduklarını, %69.1'i AIDS'ten korunma önlemlerini bildiklerini, %84'ünün korunma önlemleri hakkında bilgi aldıklarını, %95.9 gibi çok büyük bir bölümü de HIV/AIDS'li bireye bakım verirken bulaşma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 1. Hemşire ve Ebelerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı (N=194)

Sosyo-Demografik Özellikler	n	%		
Yaş grupları				
18-24 yaş	37	19.1		
25-27 yaş	55	28.4		
28-30 yaş	51	26.3		
31 yaş ve üzeri	51	26.3		
Yaş Ortalaması	28.5 ± 5.1			
Medeni durum				
Bekar	100	51.5		
Evli	94	48.5		
Çocuk sayısı				
Çocuk yok	127	65.5		
1 çocuk	56	28.9		
2 çocuk	11	5.7		
Eğitim durumu Ebe(n) Hemşire(n)				
Sağlık meslek lisesi mezunu	9	29	38	19.6
Ön lisans mezunu	5	64	69	35.6
Lisans mezunu	17	70	87	44.8
Mezun olduğu program				
Hemşirelik	163	84		
Ebelik	31	16		
Görevi				
Baş hemşire/Baş hemşire yard./servis sorumlu hemşire/ebesi	32	16.5		
Servis hemşiresi/ebesi	130	67		
Özel dal hemşiresi (ameliyathane, yoğun bakım vb.)	32	16.5		
Çalışma süresi				
0-2 yıl	56	28.9		
3-5 yıl	40	20.6		
6-8 yıl	31	16		
9 yıl ve üzeri	67	34.5		

Tablo 2. Hemşire ve Ebelerin HIV/AIDS Hakkındaki Bilgi ve Deneyimleri

	n	%
AIDS’li hastaya bakım verme durumu		
Evet	77	39.7
Hayır	117	60.3
Hepatiti B/C’li hastaya bakım verme durumu		
Evet	175	90.2
Hayır	19	9.8
AIDS’li bireyle yakın temasta bulunma durumu		
Evet	62	32
Hayır	132	68
AIDS’ten korunma önlemlerini bilme durumu		
Evet	134	69.1
Hayır	60	30.9
Korunma önlemleri hakkında bilgi alma durumu		
Evet	163	84
Hayır	31	16
Bilgi kaynakları		
Hemşirelik eğitimi sırasında	50	28.8
Hizmet içi eğitim sırasında	11	5.7
Kitle iletişim araçları ile	14	7.2
Konferans/kongre sırasında	90	46.4
HIV/AIDS’li bireye bakım verirken duyulan en büyük endişe		
Bulaşma	186	95.9
Hastayı incitme durumu	2	1
Hastanın hastalığını gizlemesi	2	1

Tablo 3. Hemşire ve Ebelerin ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek ve Alt Boyutları	Madde sayısı	ATÖ min-max	Ort. ± SS	Alfa
Bulaşma Korkusu	5	5-30	18.2 ± 4.7	0.32
Olumsuz Duygular	4	4-24	14.0 ± 4.8	0.52
Profesyonel Direnç	6	6-36	17.8. ± 7.0	0.70
Toplam ATÖ	15	15-90	50.1. ± 13.4	0.77

Araştırma grubunun ATÖ’den ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları Tablo 3’te verilmiştir. Hemşire ve ebelerin ATÖ toplam puan ortalamaları 50.1 ± 13.4 olarak bulunmuştur.

Hemşire ve ebelerin yaşları ile toplam ATÖ puan ortalamaları (p=0.008) ve olumsuz duygular (p=0.007) alt boyutundan aldıkları puan or-

talamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. İleri analizde farkların 18-24 yaş arasında yer alan gruptan kaynaklandığı saptanmıştır. 18-24 yaş grubunda olan ebe ve hemşirelerin ATÖ’den aldıkları toplam puan ve olumsuz duygular alt boyutundan aldıkları puan 28-30 yaş (sırasıyla; p=0.037, p=0.029) ve 31 yaş ve üzeri (sırasıyla; p=0.007, p=0.007) gruba göre daha düşük bulunmuştur. Başka bir deyişle 18-24 yaş arası hemşire ve ebelerin AIDS’li bireylere karşı tutumları daha olumludur (Tablo 4).

Tablo 4. Hemşire ve Ebelerin Yaşa Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Yaş grupları				İstatistiksel değerlendirme	
	18-24 yaş Ort.±SS (n= 37)	25-27 yaş Ort.±SS (n= 55)	28-30 yaş Ort.±SS (n= 51)	31 yaş ve üzeri Ort.±SS (n= 51)	F	p
Bulaşma korkusu	16.5±4.3	18.8±4.7	18.3±4.6	18.9±5.1	2.3	0.077
Olumsuz duygular	11.6±3.9	14.2±5.1	14.5±4.4	15.0±4.9	4.1	0.007
Profesyonel direnç	15.4±7.3	17.5±6.6	18.6±7.5	19.0±6.6	2.1	0.1
Toplam ATÖ	43.6±12.3	50.5±13.6	51.5±3.0	53.0±13.3	4.0	0.008

Tablo 5. Hemşire ve Ebelerin Medeni Duruma Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Medeni Durum		İstatistiksel değerlendirme	
	Evli Ort.± SS (n= 94)	Bekar Ort.± SS (n= 100)	t	p
Bulaşma korkusu	19.1±4.8	17.4±4.6	-2.5	0.01
Olumsuz Duygular	14.6±4.9	13.4±4.5	-1.7	0.07
Profesyonel Direnç	18.7±7.0	16.9±7.0	-1.8	0.06
Toplam ATÖ	52.6±13.2	47.8±13.3	-2.5	0.01

Araştırma grubunun medeni durumları ile toplam ATÖ puan ortalamaları ($p=0.01$) ve bulaşma korkusu alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p=0.01$). Toplam ölçek ve bulaşma korkusu alt boyutunda bekarların AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumlu bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 6'da görüldüğü gibi hemşire ve ebelerin eğitim durumuna göre ATÖ ve alt boyutlarının tümünden aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Lisans mezunu hemşire ve ebelerin, ön lisans ve sağlık meslek lisesi mezunu hemşire ve ebelere göre ATÖ toplam ($p=0.000$) ve ATÖ'nün bulaşma korkusu ($p=0.034$), olumsuz duygular ($p=0.000$), profesyonel direnç ($p=0.001$) alt boyutlarından aldıkları puan düşük bulunmuştur. Lisans mezunu hemşire ve ebelerin AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumludur.

Tablo 6. Hemşire ve Ebelerin Eğitim Düzeyine Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Eğitim Düzeyi		İstatistiksel değerlendirme		
	Sağlık M. Lisesi Ort.±SS (n= 38)	Ön lisans Ort.±SS (n= 69)	Lisans Ort.±SS (n= 87)	F	p
Bulaşma korkusu	17.7±5.3	19.5±4.6	17.5±4.4	3.6	0.028
Olumsuz duygular	14.1±5.0	15.7±4.2	12.6±4.6	9.1	0.000
Profesyonel direnç	18.0±7.5	19.9±7.1	15.9±6.4	6.5	0.002
Toplam ATÖ	49.8±14.5	55.3±12.7	46.1±12.2	9.6	0.000

Tablo 7. Mezun Olunan Programa Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Alınan Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Mezun Olunan Program		İstatistiksel değerlendirme	
	Hemşire Ort.± SS (n= 163)	Ebe Ort.± SS (n= 31)	t	p
Bulaşma korkusu	18.5 ± 4.6	17.0 ± 5.3	1.6	0.11
Olumsuz Duygular	14.4 ± 4.7	12.1 ± 5.0	2.3	0.01
Profesyonel Direnç	18.2 ± 7.1	15.3 ± 6.4	2.1	0.03
Toplam ATÖ	51.2 ± 12.9	44.5 ± 14.7	2.5	0.01

Hemşire ve ebelerin mezun oldukları program ile ATÖ'den alınan toplam ve olumsuz duygular, profesyonel direnç alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında ebeler lehine istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Hemşirelerin olumsuz duygular, profesyonel direnç alt boyut puan ortalamaları ve toplam ölçek puan ortalamaları ebelere göre daha yüksektir (Tablo 7). Başka bir deyişle AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumsuzdur.

Tablo 8. Hemşire ve Ebelerin Çalışma Yılına Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Çalışma Yılı				İstatistiksel değerlendirme	
	0-2 yıl Ort.±SS (n= 56)	3-5 yıl Ort.±SS (n= 40)	6-8 yıl Ort.±SS (n= 31)	9 ve üzeri Ort.±SS (n= 67)	F	p
Bulaşma korkusu	16.3±4.4	20.1±4.8	18.6±4.8	18.6±4.4	5.6	0.001
Olumsuz duygular	12.0±4.5	15.0±4.9	15.0±3.8	14.6±4.9	4.8	0.003
Profesyonel direnç	15.1±7.1	18.1±6.7	20.1±6.7	18.7±6.8	4.3	0.006
Toplam ATÖ	43.5±12.5	53.3±12.9	53.7±12.9	52.0±13.0	6.9	0.003

Hemşire ve ebelerin çalışma yılları ile ATÖ ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Çalışma yılı az olanların (0-2 yıl) ATÖ' den alınan toplam ($p=0.002$), bulaşma korkusu ($p=0.001$), olumsuz duygular hissetme ($p=0.014$) ve profesyonel direnç ($p=0.010$) alt boyutlarından aldıkları puan düşüktü. Çalışma yılı az olanların AIDS tutumları daha olumlu idi (Tablo 8).

Tablo 9. Hemşire ve Ebelerin Korunma Önlemlerini Bilme Durumlarına Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Korunma Önlemlerini Bilme Durumu		İstatistiksel Değerlendirme	
	Bilenler Ort.± SS (n= 134)	Bilmeyenler Ort.± SS (n= 60)	t	p
Bulaşma korkusu	17.6±4.2	19.6±5.5	-2.7	0.007
Olumsuz Duygular	13.0±4.7	16.3±4.1	-4.6	0.000
Profesyonel Direnç	16.6±6.9	20.5±6.5	-3.6	0.000
Toplam ATÖ	47.3±12.6	56.4±13.1	-4.6	0.000

Araştırma grubunun AIDS'ten korunma önlemlerini bilme durumları ile ölçek alt boyutlarından ve toplam ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasında korunma önlemlerini bilenler lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.005$) (Tablo 9). Korunma önlemlerini bildiğini ifade edenlerin AIDS'e karşı tutumları daha olumludur.

Tablo 10. Hemşire ve Ebelerin Korunma Önlemleri Hakkında Bilgi Ama Durumlarına Göre ATÖ ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=194)

Ölçek Alt Boyutları	Korunma Önlemleri Hakkında Bilgi Alma Durumları		İstatistiksel değerlendirme	
	Bilgi Alanlar Ort.± SS (n= 163)	Bilgi Almayanlar Ort.± SS (n= 31)	t	p
Bulaşma korkusu	18.1±4.5	19.1±5.7	-1.1	0.25
Olumsuz Duygular	13.6±4.7	16.0±4.6	-2.6	0.01
Profesyonel Direnç	17.1±6.9	21.4±7.0	-3.1	0.002
Toplam ATÖ	48.8±12.9	56.7±14.2	-3.0	0.003

Araştırma grubunun AIDS ile ilgili bilgi alma durumları ile ATÖ'den ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları karşılaştırıldığında olumsuz duygular, profesyonel direnç alt boyutları ve toplam ölçek puanları arasında korunma önlemleri hakkında bilgi alanlar lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.005$) (Tablo 10).

TARTIŞMA

Sağlık personelinin HIV/AIDS'li bireylerin bakımında uygun yaklaşımı ve bakımı sağlayabilmeleri için yeterli bilgiye ve pozitif tutuma sahip olmaları gereklidir (Lohrmann ve ark 2000; Nyamathi ve ark 2008; Oyeyemi ve ark 2006). Araştırma grubundaki hemşire ve ebelerin %69.1'i AIDS'ten korunma önlemlerini bildiklerini, %84'ünün korunma önlemleri hakkında bilgi aldıklarını, %95.9 gibi çok büyük bir bölümü de HIV/AIDS'li bireye bakım verirken bulaşma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan birkaç çalışmada, AIDS ile ilgili bilgi alan ebe ve hemşire öğrencilerin, AIDS'li hastaya bakım verirken daha az korku yaşadıkları bulunmuştur (Lohrmann ve ark 2000; Nyamathi ve ark 2008). Webb, Bower ve Gill (1997)' in çalışmasında da, AIDS hakkında bilgi düzeyi iyi olan hemşirelerin, bilgi düzeyi düşük olan hemşirelere göre

daha fazla korku yaşadıkları bulunmuştur. Sağlık Yüksekokulu öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin % 64.2'si AIDS'e yakalanmaktan korktuklarını ifade etmişlerdir (Kaya ve ark 2007). Bu çalışmada korunma önlemleri hakkında bilgi alındığı ifade edilmesine (%84) karşın, tamamına yakın bir grubun (%95.9) bakım verirken bulaşma korkusu yaşamasını, katılımcıların yarısının evli olmasına, evli olanların çoğunun çocuk sahibi olmasına bağlı olduğuna inanıyoruz. Görak ve Savaşer'in (1993) hemşirelerle yaptığı çalışmada, hemşirelerin % 87.7'sinin HIV pozitif ve AIDS şüphesi olan hastaya bakım verirken hastalığın kendilerine bulaşacağı endişesini yaşayacaklarını ifade ettiklerini saptamışlardır. Görak ve Savaşer (1993)'in 15 yıl gibi bir süre önce yapılan çalışmada HIV pozitif ve AIDS şüphesi olan hastaya bakım verirken hastalığın kendilerine bulaşacağı endişesi yaşayacaklarını belirtenlerin oranının (%87.7), çalışmada bulunan orandan (%95.9) düşük olması, o yıllarda ülkemizde HIV/AIDS vaka sayısının az olmasına dolayısıyla sağlık çalışanlarının bu vakalarla karşılaşma ihtimalinin de daha düşük olmasına bağlı olduğu düşünülebilir.

Hemşire ve ebelerin ATÖ toplam puan ortalamaları 50.1 ± 13.4 olarak bulunmuştur. Çimen ve ark. (2005) öğrenci hemşireler üzerinde yaptığı geçerlilik güvenirlik çalışmasında ATÖ'den aldıkları toplam puan ortalamasını 48.8 ± 12.5 , Akanşel, Özdemir, Tunç, Aydın ve Aydınoglu (2008) çalışmalarında da ATÖ toplam puan ortalamasını 46.0 ± 12.1 , Krupat, Weston ve Messier (1994) hemşirelerle yaptıkları çalışmalarında ATÖ toplam puan ortalamasını 37.02 ± 11.97 olarak saptamışlardı. Bu çalışmada hemşire ve ebelerin ATÖ puan ortalamaları orta düzeyde (50.1 ± 13.4) bulunmuştur. Sonuç, Çimen ve ark. ile Akanşel ve arkadaşlarının çalışma sonuçlarına benzer ancak Krupat ve ark. sonuçlarından oldukça yüksek bulunmuştur. Krupat ve arkadaşlarının elde ettiği sonuçtan yüksek bulunmasında aradan 10 yıldan daha fazla bir süre geçmiş olması başka bir deyişle hastalık hakkındaki konu-

lara basın yayın organlarında daha fazla yer veriliyor olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu kadar bilgi artışına karşın çalışmada hemşirelerin tamamına yakının hala hastalığın bulaşabileceğinden korku duyması düşündürücüdür.

Araştırma grubundaki 18-24 yaş arası hemşire ve ebelerin AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumlu bulunmuştur. Benzer birkaç çalışmada da sağlık çalışanlarının yaşları arttıkça AIDS tutumlarının kötüleştiği belirlenmiştir (Oyeyemi ve ark 2006; Webb ve ark 1997). Aksine Uganda'da ebeler üzerinde yapılan bir çalışmada orta yaşta-ki ebelerin AIDS tutumları pozitif (Salyer ve ark 2008), yine yapılan başka bir çalışmada da yaş arttıkça AIDS tutumlarının olumlu yönde arttığı saptanmıştır (Krupat ve ark 1994). Çalışmada daha yaşlı ve daha deneyimli ebe ve hemşirelerin AIDS tutumlarının negatif olmasının; düşük profesyonel eğitim düzeylerine ve HIV/AIDS'li bireylerle daha az temas etmelerine /karşılaşmalarına bağlı olduğu düşünülmüştür.

Araştırmada toplam ölçek ve bulaşma korkusu alt boyutunda bekarların AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumlu bulunmuştur. Evli katılımcıların yaş ortalaması 30.5 ± 5.1 ve %47.9'u önlisans, %34'ü lisans mezunudur. Bu sonuç bekarların % 63'ünün lisans mezunu olmalarına ve daha genç grupta (26.6 ± 4.4) yer almalarına bağlanabilir.

Lisans mezunu hemşire ve ebelerin, ön lisans ve sağlık meslek lisesi mezunu hemşire ve ebelere göre ATÖ toplam ve ATÖ'nün bulaşma korkusu, olumsuz duygular, profesyonel direnç alt boyutlarından aldıkları puan düşük bulunmuştur. Lisans mezunu hemşire ve ebelerin AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumludur. Bu sonuçta göre eğitimin AIDS'li bireylere karşı tutumu olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Uganda'da HIV/AIDS'li hastalara bakım veren hemşirelerle yapılan çalışmada hemşirelerin eğitim düzeylerinin AIDS tutumlarını etkilediği, eğitim düzeyi arttıkça AIDS tutum ve bilgilerinin olumlu yönde etkilendiği saptanmıştır (Walusim-

bi ve Okonsky 2004). Oyeyemi ve ark. (2005) Nijerya'da, Demmer (2007). Amerika'da hemşirelerle yaptıkları çalışmalarda da hemşirelerin eğitim düzeyi atıkça AIDS tutumlarının olumlu yönde etkilendiği, Kuzey İrlanda'da hemşirelerle yapılan bir çalışmada da hemşirelerin eğitim düzeyleri yükseldikçe AIDS bilgilerinin arttığı bulunmuştur (Melby, Boore ve Murray 1992). Bu sonuçlar çalışma sonuçları ile benzerdir.

Hemşirelerin olumsuz duygular, profesyonel direnç alt boyut puan ortalamaları ve toplam ölçek puan ortalamaları ebeler göre daha yüksektir. Başka bir deyişle hemşirelerin AIDS'li bireylere karşı tutumları daha olumsuzdur. Bu çalışma bulgularının aksine Oyeyemi ve ark. (2006) cerrahi hemşirelerinin AIDS tutumunu ebeler göre, Walusimbi ve Okonsky de (2004) hemşirelerin ebeler göre tutumlarını daha olumlu olduğunu bulmuşlardır. Salyer ve ark. (2008) ise ebelerin HIV ile ilgili bilgi ve tutumlarını olumlu olarak saptamışlardır. Bu çalışmada ebelerin AIDS'e karşı tutumlarının hemşirelere göre daha olumlu bulunmasında ebelerin %54.8'inin lisans mezunu (hemşirelerin %42.9'u lisans mezunu), % 58.1'inin bekar (hemşirelerin %51.5'i bekar) ve ebelerin yaş ortalamalarının (26.5±3.1) hemşirelere (28.8±5.3) göre daha düşük olması ile açıklanabilir.

Çalışma yılı az olanların (0-2 yıl), ATÖ'den alınan toplam, bulaşma korkusu, olumsuz duygular hissetme ve profesyonel direnç alt boyutlarından aldıkları puan düşük bulunmuştur. Başka bir deyişle çalışma yılı az olanların AIDS tutumları daha olumludur. Böyle bir sonucun elde edilmesinde 0-2 yıl arasında çalışma yılı olanların yaklaşık yarısının lisans mezunu yeni mezunlardan oluşması, korkuya ilişkin bilgilerinin taze ve güncel olması etkili olabilir.

AIDS'ten korunma önlemlerini bildiğini ifade edenlerin ölçek alt boyutlarından ve toplam ölçekten aldıkları puan ortalamaları düşüktür. Korunma önlemlerini bildiğini ifade edenlerin AIDS'e karşı tutumları daha olumludur.

HIV/AIDS'in yayılımını önlemede en etkin yol korunmadır (Ekuklu ve ark 2004; Hatipoğlu ve ark 2005; Reda ve ark 2008). Korunmada en önemli nokta ise eğitimidir (Nyamathi ve ark 2008; Terzioğlu 2008; Walusimbi ve Okonsky 2004). Eğitimin özellikle ve öncelikle sağlık personeline uygulanması bulaşmayı önleyici en önemli yaklaşımdır (Nyamathi ve ark 2008; Terzioğlu 2008; Walusimbi ve Okonsky 2004; Webb, Bower, Gill 1997). Korunma önlemlerini bildiğini ifade edenlerin AIDS'e karşı tutumlarının daha olumlu olması beklenen bir sonuçtur.

AIDS ile ilgili bilgi alan hemşire ve ebelerin ATÖ'den ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları düşük bulunmuştur. Başka bir deyişle AIDS ve AIDS'li hastaya karşı tutumları daha olumludur. AIDS ile ilgili korunma önlemleri hakkında bilgi alanların almayanlara göre AIDS ve AIDS'li hastaya karşı tutumlarının daha olumlu bulunması olması gereken bir durum olarak yorumlanır. Uganda'da HIV/AIDS'li hastalara bakım veren hemşirelerle yapılan çalışmada hemşirelerin HIV/AIDS hakkında bilgi düzeyleri artıkça HIV/AIDS'li hastaya tutumlarının da olumlu yönde arttığı bulunmuştur. Aynı çalışmada sistematik eğitim programlarından geçen hemşirelerin HIV/AIDS'li hastaya tutumlarının daha olumlu olduğu bulunmuştur. Çalışma sonucu Walusimbi ve Okonsky (2004)'nin çalışma sonucu ile benzerdir. Ülkemizde bir eğitim hastanesinde sağlık personeli ile yapılan bir çalışmada çalışmaya katılanların sadece % 30'u HIV/AIDS konusundaki bilgilerini yeterli bulduklarını söylemişlerdir (Hatipoğlu ve ark 2005). Yine öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada öğrencilerin % 50.5'i AIDS hakkında bilgilerinin olduğunu belirtmişlerdir (Bölükbaş ve Abdioğlu 2004). Bu çalışmada hemşire ve ebelerin %84'ü AIDS'ten korunma yöntemleri hakkında bilgi aldıklarını belirtmelerine karşın, %69.1'i korunma yöntemlerini bildiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar AIDS ve korunma önlemleri konusunda hizmetiçi eğitim programlarının düzenlenmesi, hemşirelik eğitimi sırasında bu konulara daha fazla yer verilmesi-

nin gerekliliğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma bulguları ebe ve hemşirelerin AIDS tutumlarının orta düzeyde olduğunu ve tutumlarının profesyonel eğitim düzeyi, yaş, çalışma deneyimi, medeni durum, AIDS' li hastaya bakım verme deneyimi ve korunma önlemlerini bilme durumlarından etkilendiğini göstermektedir. Gelecek çalışmalarda daha fazla sayıda sağlık çalışanı ile karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak HIV/AIDS tutumunu etkileyen diğer faktörler incelenmelidir. Hastalığın tedavisi, önlenmesi ve AIDS' li bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesinde sağlık çalışanlarının tutumları önemlidir. Ebe ve hemşirelerin HIV/AIDS tutumlarını olumlu yönde geliştirmeye yönelik düzenli aralıklarla hizmet içi eğitim programları düzenlenmesini AIDS tutumlarına olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akansel, N., Özdemir, A., Tunç, G. Ç., Aydın, N., Aydınoglu N. (2008). Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin AIDS'e yönelik tutumları. 6. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi "Uluslararası Katılımlı" Özet Kitabı, Kök Yayıncılık, Ankara, 35.
- Artan, M. O., Güleser, G. N. (2006). Sağlık okulu öğrencilerinin HIV/AIDS, Hepatit B C virüsü konusundaki bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Erciyes Tıp Dergisi, 28(3): 125-133.
- Bölükbaş, N., Abdioğlu, H. (2004). Üniversite öğrencilerin AIDS hakkındaki bilgileri. Hemşirelik Forumu, Kasım-Aralık: 31-35.
- Bliwise, N. G., Grade, M., Irish, T. M., Ficarroto, T. J. (1991). Measuring medical and nursing students' attitudes toward AIDS. Health Psychology, 10: 289-295
- Çimen, S., Bahar, C., Öztürk, M., Bektaş, M. (2005). AIDS tutum ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. ZSYOD,1(1): 2-11.
- Demmer, C. (2007). AIDS attitudes and attitudes toward caring for dying patients. Death Studies, 23: 433-442.
- Ekuklu, G., Tuğrul, H., Gül, H., Eskioçak, M., Saltuk, A. (2004). Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin HIV/AIDS konusundaki bilgi-tutumları ve 1996'dan buyana değişimi. Türk HIV/AIDS Tıp Dergisi, 1-16.
- Ergin, N., Bilgel, N. (2004). Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin HIV enfeksiyonu ve AIDS ile ilgili

bilgi ve tutumları. Hemşirelik Forumu, 7: 28-32.

- Görak, G., Savaşer, S. (1993) Hemşirelerin HIV/AIDS'in bakım ve kontrolüne ilişkin bilgi ve tutumları. Hemşirelik Bülteni, 7(30): 10-19.
- Hatipoğlu, Ç. A., Bulut, C., Çelik, A. K. Yıldız, F., Kınıklı, S., Demiröz, A. P. (2005). Bir eğitim hastanesindeki sağlık personelinin HIV/AIDS konusundaki bilgi düzeyleri. HIV/AIDS Dergisi, 8(2): 56-60.
- International Council of Nurses. (2009). Themes of international nurses day 1988 – 2009. http://www.icn.ch/indkit_themes.htm. (Erişim Tarihi: 27.01.2009)
- Kaya, M., Aylaz, R., Yağmur, Y., Güneş, G. (2007). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin HIV/AIDS ile ilgili bilgi ve tutumları. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(3): 175-180.
- Krupat, E., Weston, C.M., Messier, M. A. (1994). Attitudes toward AIDS among pharmacy students. American Journal of Pharmaceutical Education, 58: 273-278.
- Lohrmann, C., Valimaki, M., Suominen, T., Muinonen, U., Dassen, T., Peate, I. (2000). German nursing students' knowledge of and attitudes to HIV and AIDS: Two decades after the first AIDS cases. Journal of Advanced Nursing, 31: 696-703.
- Melby, V., Boore, J. R. P., Murray, M. (1992). Acquired immunodeficiency syndrome: Knowledge and attitudes of nurses in Northern Ireland. Journal of Advanced Nursing, 17: 1068-1077.
- Nyamathi A., Vatsa, M., Khakha, D. C., McNeese-Smith, D., Leake, B., Fahey, J.L. (2008). HIV knowledge improvement among nurses in India: Using a train-trainer program. Journal Of The Association of Nurses in AIDS Care, 19: 443-449.
- Oran Tuna, N., Şenuzun, F. (2008). Toplumda kırılması gereken bir zincir: HIV/AIDS stigması ve baş etme stratejileri. Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, 5: 1-16.
- Oyeyemi, A., Oyeyemi, B., Bello, I. (2006). Caring for patients living with AIDS: knowledge, attitude and global level of comfort. Issues and Innovations in nursing Practice, 196-204.
- Reda, A. A., Vandeweerd, J. M., Syre, T. R., Egata, G. (2008). HIV/AIDS and exposure of healthcare workers to body fluids in Ethiopia: attitudes toward universal precautions. Journal of Hospital Infection, 1-7.
- Mollahaliloğlu, S., Hülür, Ü., Yardım, N. ve ark. (2007). Sağlık Bakanlığı Türkiye' de Sağlığa Bakış. Bölük Ofset Matbaacılık, Ankara, 90-91.
- Sağlık Bakanlığı (2008) Bildirilen AIDS Vaka ve Taşıyıcıların Yıllara Göre Dağılımı, Bildirilen AIDS Vaka ve Taşıyıcıların Yıllara Göre Dağılımı. <http://www.saglik.gov.tr/extras/istatistikler/2008> (Erişim Tarihi: 21.01.2009).
- Salyer J. L. H., Walusimbi M. L., Fitzpatrick J. J. (2008). Knowledge and attitudes of Ugandan midwives regarding HIV. Journal of the Association of Nurses in AIDS Care,

19: 105-113.

Terzioğlu, F. (2008). HIV/AIDS ile ilgili damgalama ve ayırıcılık: Hemşireler için müdahale stratejileri. *Türk HIV/AIDS Dergisi*, 7: 57-62.

Tümer, A. (2005). HIV/AIDS hastalığında son gelişmeler, *HIV/AIDS Dergisi*, 8(3): 105-107.

UNAIDS/WHO, (2008). AIDS Epidemic Update. http://data.unaids.org/pub/EPISlides/2007/2007_epiupdate_en.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2008).

Walusimbi, M., Okonsky, J. G. (2004). Knowledge and attitude of nurses caring for patients with HIV/AIDS in Uganda, *Applied Nursing Research*, 17(2): 92-99.

Webb, A. A., Bower, D. A., Gill, S. (1997). Satisfaction with nursing care: a comparison of patients with HIV/AIDS, non-HIV/AIDS infectious diseases, and medical diagnoses. *JANAC* 8: 39-46.